

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

Hittudományi Doktori Iskola

Szabóné László Lilla:

**A gyermekteológia vizsgálata a kisgyermekes
keresztyén családok életében**

PhD értekezés tézislevele

Témavezető:

Prof. Dr. Németh Dávid

Budapest

2015.

1. Célkitűzés és az elvégzett kutatás bemutatása

Mindennapi tapasztalat az a fejlődéslélektani meghatározottság, hogy a kisgyermeket legkésőbb 4-5 éves koruk körül elkezdik foglalkoztatni a létükre vonatkozó egzisztenciális kérdések, amelyek elvezetnek a csak teológiai módon megragadható témákhoz, mint élet, halál, jó-rossz. Előbb a gyermekfilozófia újonnan kibontakozó kutatási területe, majd az ennek nyomán, a német valláspedagógián belül létrejött gyermekteológiai kutatás figyelt fel a gyermekek ez irányú kíváncsiságára és legfőképp kreativitására. Már a kisgyermek is megfogalmaznak csak teológiai módon megragadható kérdéseket, amelyek mentén a maguk fejlődési szintjén gyermekteológiát művelnek. Ezt a gyermekek által spontán is művelt tevékenységet vizsgálja, értelmezi és katalizálja a valláspedagógia újonnan kialakult területe a gyermekteológiai kutatás.

A gyermekteológia jelenségét, vizsgálatát és művelését a szakirodalom három aspektus szerint differenciálja: a gyermekek teológiája maga a gyermekteológia jelensége, amit tudományos módszerességgel vizsgál a gyermekteológiai-kutatás; a teológia a gyermekekért a felnőttek által katalizált, a gyermekek teológiai kompetenciája érdekében folytatott tevékenység; a teológia a

gyermekkel, pedig a gyermekek és felnőttek közös teológiai tevékenységét foglalja magában.

A dolgozat célkitűzése, hogy a magyar olvasóközönség számára bemutassa a gyermekteológia itthon még nem publikált, a nyugati szakirodalomban viszont mára már többé-kevésbé körvonalazódott és körülhatárolható kutatási területét, és egy eddig a nyugat-európai gyermekteológiai munka által még nem vizsgált területen, a családon belül tárgyalja kisgyermekkorban (2-7 év). Ennek érdekében empirikus vizsgálatok tárgyává teszi a kisgyermek és szülők teológiai aktivitását a keresztyén családokban. Ezáltal egy eddig még kutatatlan területet tár fel, és miközben a gyermekteológia művelésének lehetőségeit körülhatárolja a családban, felvázolja azokat a lehetőségeket és utakat, amelyek a valláspedagógiai munkát és az egyházunk kisgyermek felé végzett szolgálatát a gyermekteológiai megközelítés eredményeivel gazdagíthatják.

Ehhez a német nyelvterületen kibontakozott gyermekteológiai megközelítés bemutatása előtt egy bibliai teológiai, egy rendszeres teológiai és egy valláspedagógiai történeti megalapozást találunk. A dolgozat második felében pedig a családban zajló kisgyermekkor fejlődéslektani, valláslektani és szociológiai körüljárása után, empirikus

vizsgálatok eredményein keresztül térképezzük fel a gyermekteológia jelenségét kisgyermeket nevelő családokban.

A dolgozat téziseit három vizsgálat eredményei alapozzák meg:

1. Egy 42 családdal végzett kérdőíves felmérés, mely a családban zajló teológiai interakciókat, és a szülők hozzáállását vizsgálja a témában.
2. Egy gyermekeiket gyermekteológiai tudatossággal nevelő lelkészcsaládban 5 évig folytatott hosszú távú kvalitatív vizsgálat, mely a gyermekteológiai megközelítés lehetőségeit vizsgálta a családban.
3. Továbbá egy 15 családban kontrollvizsgálatként 2,5 hónapig folytatott kvalitatív adatgyűjtés, ami a szülők által rögzített, a családokban spontán lezajló teológiai tárgyú beszélgetéseket mutatja be a tartalmi elemzés és a tipizálás módszerével.

2. Tézisek és következtetések

Az eddigi gyermekteológiai kutatások a gyermekteológia jelenségét és jelentőségét az iskolás korban és irányított körülmények között vizsgálták, de a vizsgálatok azt mutatják, hogy a kisgyermek is foglalkoznak mindennapi életközegükben, a családban „teológiai kérdésekkel”, azaz

külső ráhatás nélkül is gyermekteológiát művelnek. A gyermekteológia legtermészetesebb közege a családi élet (1. tézis). A családban spontán és természetszerűleg van jelen a gyermekteológia. A gyermek, ahogyan a legújabb fejlődéslélektani kutatások bizonyítják, már egészen korán ok-okozati összefüggésekben gondolkodik. A korai években ehhez leginkább a fantáziáját használja, egyfajta intuitív logika alapján kontrafaktumokat hoz létre. Ezek a gondolat kísérletek gyakran kérdések mentén történő beszélgetésekben zajlanak, és az élet legkülönbözőbb területein segítenek a kapott információk feldolgozásában, és egy korosztályos világszemlélet kialakításában. A gyermek ugyanezzel a módszerrel jut el a benne természetszerűleg, teremtettségéből kifolyólag felmerülő egzisztenciális, a lét végső értelme után kutató kérdésekre is. Az ezekből kibontakozó gondolat kísérletek közben gyermekteológiát kezdeményez természetes életterében, a családban. Ennyiben a dolgozatban vitatom a nyugati szakirodalomban körülhatárolt gyermekteológia-fogalmat, ami csak a tudományosan megalapozott, szándékos, metodikailag meghatározott és értékelhető közegben tekinti a gyermekek teológiáját gyermekteológiai beszélgetésnek. A gyermek az élet természetes közegében teszi fel a „túlánaira” vonatkozó kérdéseit, és fogalmazza meg leggyakrabban addigi felismeréseit.

Ezeket ő maga sem tekinti végső válaszoknak. Ütközteti a legfontosabb vonatkoztatási személyek, legtöbbször a szülő véleményével, és azok alapján újra és újra átgondolja, felülvizsgálja. Így a családban zajló gyermekteológiai beszélgetések mindenképpen jelentkeznek, és elengedhetetlen részét képezik a keresztyén nevelésnek.

A vizsgálatok arra is rámutattak, hogy **a családban spontán és természetszerűleg előálló gyermekteológiai beszélgetések kimenetele nagyban függ a szülők gyermekteológiai felkészültségétől (2. tézis)**. A 15 családban és a lelkészcsaládban végzett kutatás konzekvensen azt mutatja, hogy a teológiai jártasság és a tudatos gyermekteológiai beállítottság katalizálja, erősíti és elmélyíti a gyermekteológiai interakciókat a családban. Ennek értelmében a gyermek a szülő megfelelő részvételével hatékonyabban keresheti és fogalmazhatja meg teológiai kérdéseire az őt segítő és továbbvezető válaszokat, ami mindenképpen hozzájárul egy egészségesebb és teljesebb, ugyanakkor korosztályosan megfelelő hitbeli fejlődéshez. Ehhez szükség van a gyermekteológia módszertani leírására a családban, és ennek alapján a szülők gyermekteológiai kompetenciájának tudatosítására és fejlesztésére a gyülekezetekben és az egyházban.

Megállapíthatjuk, hogy a családban nem szükséges a szülőknek kezdeményezniük és szándékosan létrehozniuk gyermekteológiai interakciókat, nem kell a gyermek hitbeli fejlődésének és teológiai érdeklődésének elébe menniük. Azt a gyermek az önmaga számára megfelelő és szükséges időben és módon létrehozza. Ez összhangban van az új szociológiai kutatás és a fejlődéslélektan eredményeivel, hogy a gyermekek saját maguk konstruálják mind környezetüket, mind saját fejlődésüket, amit ezen a téren is megfigyelhetünk. A szülők szerepe ebben a folyamatban mégsem semleges. A vizsgálat azt mutatja, hogy a felnőtt szerepe két szempontból is meghatározó a családban létrejövő gyermekteológiára nézve: a szülő egyrészt megfelelő, a gyermek teológiai önkifejezését és megnyilvánulását támogató közeget, másrészt a gyermek egzisztenciális értelemkereséséhez egy a vallásosság dimenzióival átítatott tapasztalati horizontot biztosíthat a családban.

A gyermek teológiai önkifejezését és megnyilvánulását a családban ugyanazok a feltételek támogatják, mint amelyeket a gyermekteológiai kutatás a csoportos munkára megfogalmazott:

- szimmetrikus, partneri kommunikáció,
- nyitottság, tisztelet a különböző vélemények irányába
- egyfajta vitakultúra,
- érvelési kompetencia,

- a beszélgetésben tudatos tartózkodás a felnőtt-dominanciától,
- helyette egyfajta bábáskodás a gyermek válaszkérésére körül.

Az empirikus vizsgálatban azt látjuk, hogy a vizsgált családokban megvalósult az első két feltétel, a szimmetrikus és a nyitott kommunikáció. Fontos hozzátennünk ehhez az eredményhez, hogy a vizsgált populáció önkéntességi és szívességi alapon alakult, így feltételezhető, hogy olyan családok tartottak ki a vizsgálatban, akik pozitívan álltak hozzá a gyermekteológiai kezdeményezéshez, amit a kérdőívre adott válaszok is bizonyítanak. A hagyományosabb vallásosságot élő családokban még mindig előfordulhat, hogy a gyermeket alkalmatlannak tartják arra, hogy ezekben a kérdésekben megnyilatkozzon, ebből kifolyólag nem támogatják, hanem egyenesen letörik a gyermek ilyen irányú törekvéseit.

A gyermekteológiai interakciók kibontakozásához nem csupán nyílt és elfogadó közegre, hanem tudatos gyermekteológiai beállítottságra, vagyis meghatározott beszélgetésvezetésre és kísérő részvételre is szükség van. Ez a feltétel, bár a vizsgálati protokoll tartalmazta, csak a lelkes családban valósult meg. A szülő alap esetben, amikor a gyermek kérdez, ösztönösen rövidre zárja a beszélgetést azáltal,

hogy a gyermeket meg akarja támogatni azzal a biztonságot nyújtó tapasztalattal, hogy a szülőre mindig számíthat, mind a válaszok, mind a vigasz terén. Pedig, ahogy a lelkészcsaládban megmutatkozott, ha a szülő késlelteti a válaszadást, nyitva hagyja a válaszkeresést, akkor a gyermek mélyebbre tud hatolni a saját gondolataiban és kérdéseiben, ezáltal a gyermekteológiai interakció gazdagabb lesz mind a gyermek, mind a szülő, és ezáltal a család javára.

Természetesen ez a késleltetés csak addig gyakorolható, amíg segíti a folyamatot és a gyermek fejlődését. A család elsődlegesen a gyermeknevelés és nem a gyermekteológia-kutatás színtere. A szülői szerepből adódó meghatározottságok kijelölik a gyermekteológiai részvétel és a gyermekteológiai-kutatás lehetőségét és felelősségi körét a családban. A családban folytatott gyermekteológia-kutatás határa a gyermek egzisztenciális kérdések területén is meghatározó biztonságigénye.

A szülők szerepe a gyermekteológiai beszélgetések létrejöttében még egy további dimenzióban is kardinális. A beszélgetések előzménye azt mutatja, hogy a legtöbb gyermekteológiai interakció valamilyen vallásos rítushoz kapcsolódott. Tehát a gyermek teológiai megnyilvánulásai leginkább a család vallásossága által meghatározott tapasztalati

horizonton jönnek létre. A gyermek természetéből fakadó értelemkeresése egy vallás által meghatározott fogalmi és szimbólumrendszer után kutat, amit ebben az életkorban leginkább a család és a családdal megélt vallásos rítusok közvetítenek. Ez, önmagában ugyan nem szándékos gyermekteológiai tevékenység, hanem a család életével együtt járó adottság, mindemellett fontos felhívunk mind a szülőket, mind az egyházi közeg figyelmét arra a valláslélektani összefüggésre, hogy a gyermek hitbeli fejlődését, ami gyermekteológiában is alakot nyerhet, a családban megélt vallásosság és vallásos rítusok, vagy azoknak hiánya, vagy ezt a hiányt esetlegesen pótló média alakítja ki. Másik oldalról viszont nekünk, valláspedagógusoknak és lelkészeknek, látnunk kell és komolyan kell vennünk a mai kisgyermekes szülők tanácsalanságát, akik vallásos minta nélkül, leginkább kísérletezgetve próbálják a családi életbe beleilleszteni vallásosságuk dimenzióit. Nagy felelősség hárul ezen a téren a családok irányába végzett valláspedagógiai és családpszichológiai munkára, hogy egyrészt tudatosítsa, másrészt támogassa a mai szülőket abban, hogy családi életükbe beépítsék a gyermekekkel is megélhető és építő vallásos rítusokat. Ezek az alkalmak gazdag táptalajjá válnak a családban létrejövő gyermekteológia számára.

A kérdőíves válaszok között megtaláljuk a szülőknek azt a csoportját, akik gyakran nem tudják, hogy hogyan reagáljanak a gyermekek kérdéseire. Nem csak a rítusok terén, hanem a teológiai válaszok, a hitismeret terén is tapasztalható egyfajta bizonytalanság, illetve tanácstalanság, hogy az adott teológiai kérdésben hogyan lehet a gyermeket az életkorának megfelelően kísérni, segíteni. Ehhez kíván hozzájárulni a dolgozatban elvégzett tartalmi strukturálás, ahol kiábrázolódnak azok a témák, amelyek ezekben a családokban előfordultak, illetve a gyermekek megnyilvánulása ezekben a kérdésekben. További feladat lehet, hogy az itt összegzett eredmények alapján szülőknek, illetve gyermekeknek íródó módszertani kézikönyvekkel, előadásokkal, internetes anyagokkal segítsük ezen a téren a családokat.

A dolgozatban bemutatott vizsgálat eredményei és a hozzájuk kapcsolódó megfontolások alátámasztják, hogy **a valláspedagógia által feltárt gyermekteológiai aspektusok érvényesnek tekinthetők a család természetes közegében is, de ott más arányokban és eltérő hangsúllyal szerepelnek (3. tézis).** A családban értelmezett gyermekteológia is magában hordja ugyanazokat a gazdag és sokszínű értelmezési lehetőségeket, amelyeket a hittanoktatásban művelt gyermekteológiában meghatároztak. A nyitott, befogadó, gyermekteológiai szempontokat is szem előtt tartó

gyermeknevelési attitűd és jelenlét táptalaja lehet a gyermekek teológiájának (Theologie von Kindern), a családi rítusok a gyermekkel való teologizálást (Theologie mit Kindern) katalizálják, a szülők teológiai kompetenciája pedig a gyermekekért művelt teológiában játszik fontos szerepet (Theologie für Kinder).

A vizsgálatok megerősítették a gyermekteológiai kutatásnak azt az állítását is, hogy a gyermek életkori sajátosságainál fogva, a teológiai tárgyú válaszkeresései közben is az önkifejezés megannyi módját használja. A családon belül ez hatványozottabban jelentkezik, hiszen a család a gyermek mindennemű megismerési és önkifejezési tevékenységeinek a legtermészetesebb és ezáltal legszabadabb, legbiztonságosabb színtere. A vizsgálatban találunk példát a játéokban, mesében, rajzban, kézművességben előálló gyermekteológiára. Ez az eredmény egyrészt megerősíti a gyermekteológiai-kutatásban már felvetett szempontot, hogy a gyermekteológia gyakorlatát és metodikáját szükséges kiterjeszteni a beszélgetésen túl további „műfajokra”. Másrészt felhívja a figyelmet a család közegére, ahol a maga természetességében áll elő a gyermekből ez a sokszínűség. **Tehát a családban folytatott gyermekteológiai kutatásnak tekintettel kell lennie az önkifejezés különböző**

„műfajaiban” megjelenő gyermekteológiai megnyilvánulásokra (4. tézis).

Összességében azt mondhatjuk, hogy a gyermekteológiai megközelítés egyrészt tudatosíthatja, másrészt gazdagíthatja a családban spontán előálló gyermekteológiai szituációkat. Ebben a valláspedagógia és az egyház lehetősége és tennivalója a következő pontokban foglalható össze:

1. A gyermekteológia elméletének és metodikájának adaptációja a valláspedagógiai kutatómunka, képzés és gyakorlat számára.
2. A gyakorlati teológia további diszciplínáinak a bevonásával (liturgika, missziológia, egyházzsociológia, pásztorálpszichológia és homiletika) egy átgondolt és a gyermekteológiai megközelítéssel megalapozott családpsztorációs terv kidolgozása.
3. A gyermekteológiai célkitűzéseket is magában foglaló családpsztoráció megvalósítása és kiterjesztése a gyülekezetekben.
4. Szülők számára írt, a gyermekteológia-kutatás eredményein tájékozódó módszertani könyvek kiadása a családi rítusok, a család vallásossága témakörében.

5. A bibliai teológia és a rendszeres teológia bevonásával további módszertani anyagok készítése a családban megélt gyermekteológia kísérésére a szülők és kisgyermek számára.

Dolgozatom a gyermekteológiának új szempontú megközelítését kísérel meg. Az eddig a hitoktatás területén kibontakozott kezdeményezést kívánom a családban nevelkedő kisgyermek hitfejlődésének szolgálatába állítani. Ezzel, a gyermekteológiai vizsgálódások által még fel nem térképezett területre kíséreltem meg behatolni, egyúttal a valláspedagógiai munka és az egyházi szolgálat fókuszát a kisgyermekes családokra irányítani.

Az egyház évtizedek óta a gyermekek missziója által próbálja a szülőket elérni. Véleményem szerint a szülők pásztorolása az út a gyermekek missziójához. Ha a gyermekeiket felelősen, tudatosan és odaadóan nevelő szülőket megsegítjük a gyermeknevelés egyik jelentős területén, a kisgyermekben felmerülő egzisztenciális kérdésekre nézve, akkor mind a kisgyermeket, mind a szülőt hozzásegíthetjük az Istennel való találkozáshoz, hiszen a végső, kicsik és nagyok számára is megnyugtató és kielégítő válaszok Nála találhatók. SDG

Soli Deo Gloria!